

nie zasygnalizowane. Bez wątpienia opracowanie to należy uznać za jedną z najciekawszych publikacji naukowych dotyczących dziejów Kościołów wschodnich w dawnej Rzeczypospolitej, jakie ukazały się w Polsce w ostatnich latach.

Tomasz Kempa (Toruń)

**Jaromír Mrňka, *Svéhlavá periferie.*
Každodennost diktatury KSČ na příkladu
Šumperska a Zábřežska v letech 1945–1960,
Wydawnictwo KOSMAS, Praha 2015,
ISBN: 978-80-87912-34-8, ss. 218**

<http://dx.doi.org/10.12775/KLIO.2016.025>

Proces przejmowania władzy w Czechosłowacji przez komunistów trwał najdłużej spośród wszystkich krajów z tzw. Bloku Wschodniego i aż do 1948 roku życie polityczne w tym państwie oparte było na głębokim kompromisie. Przy tym pamiętać należy, że wszelkie działania podejmowane przez Komunistyczną Partię Czechosłowacji (KPCz) po 1945 roku zmierzały do ograniczenia demokracji, a ostatecznie wprowadzenia reżimu opartego na wzorcach płynących ze Związku Radzieckiego.

Komunistom zależało m.in. na zbudowaniu społeczeństwa socjalistycznego – w pełni zindoktrynowanego i zunifikowanego, które uznawałoby ich rządy za zasadne. Sytuacja była tym trudniejsza, że Czechosłowacja po zakończeniu II wojny światowej borykała się z licznymi trudnościami społeczno-gospodarczymi oraz kwestiami związanymi z mniejszościami narodowymi.

Próbcę głębszego zrozumienia przeobrażeń czechosłowackiego społeczeństwa oraz zmian w mentalności obywateli przedstawił w książce pt. *Svéhlavá periferie. Každodennost diktatury KSČ na příkladu Šumperska a Zábřezska v letech 1945–1960* młody czeski historyk Jaromír Mrňka, specjalizujący się w historii społecznej i gospodarczej Europy XX wieku. Przyczynek do wydania publikacji w 2015 roku stanowiła praca magisterska autora zatytułowana *Proměny společnosti v pohraničí českých zemí na příkladu okresů Šumperk a Zábřeh 1945–1960*.

Jaromír Mrňka zdecydował się przedstawić proces powstawania „nowego społeczeństwa” na przykładzie dwóch północnomorawskich przygranicznych okręgów Zábřeh i Šumperk¹. Co ważne, nie jest to typowa książka z zakresu historii regionalnej, ponieważ stanowi ona idealne uzupełnienie dla makrohistorycznych procesów, które ówczesnie zachodziły w Czechosłowacji.

Autor zwrócił uwagę na fakt, że lata 1945–1951 to okres najbardziej dynamicznych przemian społecznych i demograficznych, które znacząco wpłynęły na zmianę struktury narodowościowej Czechosłowacji. Przyczyn doszukuje się w powojennych procesach migracyjnych, a zwłaszcza polityce wysiedleń. Zjawisko to było szczególnie nasilone na ziemiach przygranicznych takich jak Zábřeh i Šumperk, gdzie przed 1945 rokiem mniejszość niemiecka stanowiła znaczny odsetek mieszkańców. Ponadto niemałą część pracy Mrňka poświęcił kwestii zasiedlania ponemieckich gospodarstw przez m.in. wołyńskich Czechów, omówił również sytuację nowo przybyłej ludności, poczynawszy od budowania relacji z lokalną społecznością po problem alkoholizmu szerzącego się w tym środowisku. Oprócz tego badacz zauważył, że komuniści mieli duże poparcie społeczne na omawianych obszarach, co potwierdzał wynik wyborów parlamentarnych w 1946 roku. Wynikało to po pierwsze z silnego uprzemysłowienia regionu, po drugie antyniemieckich nastrojów oraz kreowania Komunistycznej Partii Czechosłowacji na głównego obrońcę interesów mieszkańców pogranicza.

1948 rok uznaje się powszechnie za kluczowy w powojennych dziejach Czechosłowacji. J. Mrňka tego twierdzenia nie kwestionuje, sugeruje jednak,

---

¹ Od 1927 r. przynależały do tzw. Moravskoslezské země, a od 1949 r., po reformie terytorialnej wchodziły w skład Olomuckého kraju, stan ten utrzymał się do 1960 r.

że z perspektywy lokalnej zmiany polityczne, które nastąpiły po „zwycięskim lutym”, nie stanowiły wielkiego przełomu. Ludność zamieszkująca region przygraniczny oczekiwała głównie ustabilizowania sytuacji i koncentrowała swoją uwagę na kwestiach codziennego życia. Natomiast zmiany, które zachodziły w Pradze, odchodziły na dalszy plan. Według autora dopiero lata 1951–1956 to okres kryzysu i rodzących się antagonizmów. Dochodziło wówczas do zderzenia tradycyjnych wartości, którymi kierowała się ludność pogranicza, z wymaganiami nowo powstałej dyktatury proletariatu. Wiązało się to m.in. z postępującą kolektywizacją rolnictwa oraz nacjonalizacją.

W ostatniej części pracy Mrňka przedstawił w sposób wyczerpujący stanowisko lokalnej społeczności względem krytyki kultu Stalina oraz jej wzrastające dążenie do poprawy warunków i jakości życia.

Tematyka transformacji społecznej w Czechosłowacji po drugiej wojnie światowej jest przedmiotem dość szerokiego zainteresowania historyków i publicystów. Nie mamy jednak zbyt wielu publikacji dotyczących tego okresu analizowanego w skali regionalnej, dlatego też opracowanie J. Mrňki, bazujące przede wszystkim na dobrze dobranych źródłach archiwalnych, pochodzących m.in. z Archivu bezpečnostních složek, Národního archivu České republiky i Státního okresního archivu Šumperk, należy uznać za autorskie ujęcie problematyki.

Książka ma charakter analityczny, dla zbudowania jej struktury autor zastosował układ chronologiczno-problemowy, rozdziały zaś są ze sobą logicznie powiązane. Badacz wykorzystał bardzo obszerną literaturę przedmiotu, w pełni wystarczającą do zrealizowania tematu. Na pochwałę zasługuje podejście autora do omawianych kwestii: dzięki wielkostronnemu przeanalizowaniu przemian na obszarach Zábřehu i Šumperku można z łatwością dostrzec relacje zachodzące między różnymi aspektami życia społeczno-gospodarczymi a przemianami politycznymi. Poza tym zrozumiale egzemplifikuje oraz ocenia zjawiska przeszłości i procesy historyczne. Czeski historyk nie popadł przy tym w anegdotyczność ani drobiazgowość, co w opracowaniach dotyczących historii regionalnej może się zdarzyć. Podsumowując, należy stwierdzić, że omawiana publikacja stanowi cenny wkład w stan badań nad powojenną historią krajów Europy Środkowej.

Karolina Górská (Toruń)

Vojtěch Ripka, Tereza Mašková, *Želazná opona v Československu. Usmrcení na československých státních hranicích 1948–1989*, Praha 2015, Wydawnictwo KOSMAS, ISBN 978-80-87912-31-7, ss. 197

<http://dx.doi.org/10.12775/KLIO.2016.026>

Ostatnia z konferencji Wielkiej Trójki w Poczdamie przypieczętowała postanowienia jałtańskie, co więcej – zapoczątkowała podział wpływów na arenie międzynarodowej między dwa wielkie mocarstwa: Stany Zjednoczone Ameryki (USA) i Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR). O konsekwencjach powstania rywalizujących ze sobą bloków mówił w 1946 roku, w swoim słynnym przemówieniu w Fulton, premier Wielkiej Brytanii Winston Churchill. Użyte przez niego pojęcie „żelazna kurtyna” na stałe weszło do terminologii politycznej na oznaczenie izolacji obszarów uzależnionych od wpływów Moskwy od świata demokracji zachodnich.

Zapoczątkowany przez ZSRR proces stalinizacji krajów Europy Środkowo-Wschodniej doprowadził m.in. do zaniku instytucji demokracji obywatelskiej oraz całkowitego podporządkowania społeczeństwa państwu. Za sprawą zamknięcia granic, pozbawiającego obywateli prawa do swobodnego wyjazdu, ograniczono kontakt z krajami demokratycznymi. W zaistniałej sytuacji wiele osób stawało przed dylematem – współpracować czy walczyć z komunistyczną władzą? Inni decydowali się na ucieczkę; w latach pięćdziesiątych decyzje takie podejmowano głównie z powodów politycznych, później zaś kierowano się najczęściej względami rodzinnymi i ekonomicznymi.